

CONJUNCȚIA ÎN GRAIUL ARDELEAN AL BĂIEȘILOR DIN CROAȚIA

PETAR RADOSAVLJEVIĆ

Facultatea de Științe Umaniste și Sociale
Universitatea din Zagreb, pradosav@ffzg.hr

Cuvinte-cheie: *româna băieșilor, varietăți dacoromâne, romi băieși, limba română în Croația, conjuncție.*

Keywords: *Bayash (Boyash) Romanian, Daco-Romanian varieties, Bayash Roma, Romanian in Croatia, Conjunction.*

1. CONJUNCȚIA ÎN GRAIUL ARDELEAN AL BĂIEȘILOR

În Croația romii băieși reprezintă, potrivit unor estimări, aproximativ trei sferturi din minoritatea națională romă, iar limba lor maternă este (daco)română. Cercetările noastre anterioare au arătat că în Croația ei vorbesc trei graiuri (muntean din Baranja, muntean ludăresc și ardelean), variante ale dacoromânei, care se deosebesc între ele atât pe plan fonologic, cât și morfologic, iar între cele trei grupe de vorbitori există și alte diferențe sociolingvistice.

Scopul lucrării noastre este de a face o scurtă prezentare a conjuncției în graiul ardelean al românei băieșilor din Croația, grai care are cel mai mare număr de vorbitori dintre cele trei menționate. Astfel, pe lângă alte caracteristici și particularități observate ale acestei clase de cuvinte, putem menționa și faptul că se remarcă o puternică influență a limbii croate. Influența aceasta provine în primul rând din dialectul kajkavian al limbii croate, care se vorbește în regiunea de nord-vest a Croației, unde există cel mai mare număr de vorbitori de grai ardelean, dar, în ultimele decenii, datorită educației și mass-media, se poate observa o puternică influență și din partea croatei standard.

Conjuncțiile din cercetarea noastră vor fi analizate după origine și după criteriul sintactic, prezentând conjuncțiile coordonatoare și pe cele subordonatoare.

Ținând cont de tipul cercetării și de necesitatea folosirii unui corpus mai larg pentru o analiză mai adecvată, corpusul pentru această lucrare îl constituie nu numai materialul lingvistic propriu alcătuit pe teren, ci și traducerile în graiul ardelean al românei băieșilor ale unor texte biblice și religioase, precum și traducerile altor tipuri de texte care ne-au fost disponibile (vezi *Surse*). Pentru exemplele din Biblie și din alte texte, indicăm sursa în paranteză, celelalte exemple fiind din corpusul propriu. Traducerea în română ne aparține.

SCL, LXXI, 2020, nr. 1, București, p. 50–59

Pentru materialul lingvistic propriu utilizăm transcrierea fonologică care se bazează în mare parte pe grafia croată, dar ține cont în parte și de sistemul românesc tradițional de transcriere, iar pentru materialul care provine din texte scrise, preluăm grafia folosită în fiecare publicație.

2. CONJUNȚIILE COORDONATOARE

În continuare, vom prezenta conjunțiile coordonatoare cel mai des întrebuintate, întâlnite în corpusul nostru, dar și unele exemple particulare. Vom analiza conjunțiile copulative, disjunctive și adversative, pe cele concluzive neputându-le identifica cu certitudine în corpusul nostru.

2.1. CONJUNȚIILE COORDONATOARE COPULATIVE

În corpusul nostru au fost identificate următoarele conjunții coordonatoare copulative moștenite *ši* (în textele analizate scrisă și *šă/šâ* sau *šä*) ‘și’, *njiš* (scrisă și *njiš*, cu varianta *niš/niš*) ‘nici’ și, sporadic, conjunția *i* ‘și’ împrumutată din croată.

Conjunția *ši* este folosită cel mai des în materialul analizat, de ex.: *Tu aj fost šî în Rumunjska, šî isto așa akolo sfitej?* ‘Tu ai fost și în România și tot așa vorbeai acolo?’; *Pă zuva tri, Dimizov u vorbit šă u lot ändarat apa dă la lok uskat.* (Puvešći 1.) ‘În ziua a treia Dumnezeu a vorbit și a separat apa de uscat.’, *Romsko nacionalno vijeće am Međimurje ari maj mulc Bajaš šü nari niš unä Bašacä.* (Musić) ‘Consiliul Național al Romilor în Međimurje are mai mulți băieși și n-are nicio băieșiță.’

La un informator, bun vorbitor al limbii materne, la care nu s-au observat multe alte interferențe cu limba croată, am observat folosirea exclusivă a conjunției copulative *i* împrumutate din limba croată, de ex.: *Aša nje-anj šcut i benj ire.* ‘Așa ne-am cunoscut și a fost bine.’. La ceilalți informatori folosirea conjunției copulative împrumutate *i* s-a observat doar în exemple de *code-mixing* și *code switching* între limba maternă și croată, de ex.: *Jel u pus nacirtu i sat vremena am trābuit, sat vremena i pol kit, nu, šas šî žumātači...* ‘El a pus planul și o oră mi-a trebuit, o oră și jumătate, cât, nu, o oră și jumătate...’; *Hurveći ku bāšicilje i bajaši ku hīrvaćicelje.* ‘Croatii cu băieșițele și băieșii cu croatele.’. Există încă o situație unde se poate observa folosirea conjunției împrumutate *i*, și anume în cazul numeralilor împrumutate din croată, dar considerăm că astfel de exemple nu reprezintă împrumutarea conjunției, ci a numeralului întreg, care în croată deseori cuprinde și conjunția *i*, de ex. *Aku še kapāt, hiljadu i cetrīsto kuna kapāt deċji.* ‘Acum ce primesc, o mie patru sute de kune primesc alocația.’; *Mes avut šesti šesti tisuću devetsto devedeset i prva.* ‘Sunt născut pe șase iunie o mie nouă sute nouăzeci și unu’.

Conjunția *njiš* (*njiš*, *niš/niš*) ‘nici’ este întâlnită atât la informatori, cât și în textele analizate, de ex.: *Ju njiš nu trag, njiš nu bjau.* ‘Eu nici nu fumez, nici nu

beau.’; *Jel lju zās, sǎ nuš je njimika ku jej pa kalji, numa botǎ. Njiš šefǎlj tǎšć njiš mǎnkari njiš banj, ǎm žǎpurlje alor.* (Marku 6:8) ‘El le-a zis sǎ nu-și ia nimic cu ei pe drum, numai toiag. Nici traistǎ, nici mǎncare, nici bani, ȳn buzunarele lor.’. Varianta cu *n* nepalatalizat, *niš*, este ȳntȳlnitǎ la un numǎr mai mic de informatori: *Pogotovo n-aj umblat uopće ȳm iškulǎ, nu šci niš sǎ skri niš sǎ svitešć hurvǎćešće.* ‘Mai ales, n-ai mers deloc la școalǎ, nu știi nici sǎ scrii, nici sǎ vorbești croatǎ.’. La un informator s-a observat folosirea conjuncȳiei ȳmprumutate din croatǎ *niti* ‘nici’: *...lunjlje ȳntragǎ lukrǎ, ali nu-j pǎlćešće, niti kalje nu-j pǎlćešće, niti na primjer sǎ zikǎ, haj vi beę kave, ili sok ili ševa.* ‘...luni ȳntregi lucreazǎ, dar nu-i plǎtește, nici drumul nu-i plǎtește, nici de exemplu sǎ zicǎ hai vei bea cafea sau suc sau ceva’. ȳn textele analizate am gǎsit mai multe exemple de folosire a conjuncȳiei *niti*. Aici prezentǎm un caz din corpus unde este folositǎ ȳn corelaȳie cu *njiš*, ȳn aceeași propoziȳie, probabil o omisiune ȳn traducere: *Kum u tunat ȳm kasa lu Dimizov šǎ u mǎnkat pitǎ, kari nu are slobud sǎ mǎnašji njiš jǎl, niti urtašji aluj, numa popa.* (Matej 12:4) ‘Cum a intrat ȳn casa lui Dumnezeu și a mǎncat pȳinea, pe care nu avea voie s-o mǎnǎnce nici el, nici prietenii lui, numai preotul.’.

2.2. CONJUNCȳIILE COORDONATOARE DISJUNCTIVE

ȳn materialul lingvistic propriu au fost identificate doar conjuncȳii coordonatoare disjunctive ȳmprumutate din croatǎ, precum *uli / ili* ‘sau’.

ȳn ceea ce privește conjuncȳiile moștenite, graiurile bǎieșe apropiate din Ungaria cunosc conjuncȳia *o* (Orsós 2002: 133), ȳnsǎ la noi nu a fost gǎsitǎ o astfel de formǎ cu aceeași funcȳie (*u* sau *o* apare cel mai des ca auxiliar sau, relativ rar, ca articol nehotǎrȳt). ȳntr-o singurǎ sursǎ (Ignac) din corpusul nostru se remarcǎ ȳnsǎ folosirea conjuncȳiei *ukǎ* (ȳn textul analizat scrisǎ *ukǎ*) ‘sau’, care este probabil compusǎ din elemente moștenite, *u + kǎ*: *Gndēšć sǎ cǎl skot asts ukǎ vi vinji aldat?* ‘Vrei sǎ ȳi-l scot astȳzi sau vei veni altȳdatǎ?’.

ȳn ceea ce privește conjuncȳia *uli / ili*, suntem de pǎrerere cǎ forma *uli* este mai veche, ȳn timp ce forma *ili* este mai nouǎ și corespunde celei din croatǎ. Forma *uli* nu se gǎsește ca atare ȳn limba croatǎ standard, dar conjuncȳia *oli* este atestată ȳn limba literarǎ kajkavianǎ (Katićić 2002: 495), precum și ȳn dialectele ștokaviene și čakaviene (Skok 1971: 292, 533; Maretić 1922: 890; Finka 1971: 36; Kobaš 2010: 200). Totodatǎ, forma *uli* poate sǎ fi fost pur și simplu preluatǎ din varietatea dialectului kajkavian din Međimurje, care cunoaște trecerea lui *o* ȳn *u* (Blažeka 2008: 275), sau s-a petrecut o ȳnchidere a vocalei *o > u* ȳn graiul ardelean al romȳnei bǎieșilor, ca ȳn alte exemple despre care am scris anterior (Radosavljević 2012: 250). Iatǎ cȳteva exemple din corpus pentru aceste conjuncȳii: *Nu šću, ireęm uli nu ireęm.* ‘Nu știu, eram sau nu eram.’; *Nu loc ku voj njiš šjefǎlj aur uli aržint uli alc bunj.* (Matej 10:9) ‘Nu luaȳi cu voi niciun fel de aur sau argint sau alȳi bani’; *Pǎzǎc daje kǎ nu šćijec zuva ili šasu kǎnd Fišjoru Omuluj u vinji.* (Matej 25:13) ‘Fiȳi atenȳi pentru cǎ nu știȳi ziua sau ora cȳnd Fiul Omului va veni.’; *...trǎbu lǎsat pǎ kopilu-la ili trǎbu zakoćulit.* ‘...trebuie lǎsat copilul ȳla sau trebuie oprit.’.

2.3. CONJUNCȚII COORDONATOARE ADVERSATIVE

În corpusul nostru a fost identificată o conjuncție coordonatoare adversativă moștenită (*da* ‘dar’), o conjuncție împrumutată din limba maghiară (*mar* ‘ci’) (Rounds 2001: 180) și, într-un număr mai mare, conjuncții împrumutate din limba croată (*a* ‘iar’, *ali* ‘dar’, *nego* ‘ci’).

Conjunția *da* a fost întâlnită în materialul lingvistic propriu la un număr relativ restrâns de vorbitori, de ex.: *Anj slikālit, anj skris kar kum kustā, in kasā-sta. Da jej îngîde kă slikālesk dā rîndā kit sǎ lji bag pîn socijalnǎ.* ‘Am fotografiat, am scris care cum trăiește, în casa asta. Dar ei credeau că fotografiez ca să le trimit la [serviciul] ajutor social.’; ...*nu maj aku avenj...da om dobǎ irǎ.* ‘...nu mai avem acum, dar a fost un timp’.

Majoritatea informatorilor folosesc împrumutul din croată *ali*, de ex.: *Aje ij ziditǎ, ali dîn cînǎ ij fǎkutǎ.* ‘Aia e zidită, dar e făcută din lut.’, iar în textele analizate se găsește practic numai această conjuncție: *Vǎd pǎ ševa ka ominji, ali samǎnǎ ka ljemnjilje še umblǎ.* (Marku 8:24) ‘Văd ceva ca oameni, dar seamănă cu copacii care merg.’.

Cuvântul *mar* cu rol de conjuncție apare doar în textele analizate și este, cel mai probabil, rezultatul calchierii după originalul textului în limba croată. Fenomenul se poate explica prin faptul că în croată cuvântul *već* are două sensuri – unul este cel al conjuncției coordonatoare adversative ‘ci’¹, iar celălalt al adverbului temporal ‘deja’². În materialul lingvistic alcătuit pe teren cuvântul *mar* apare întotdeauna ca adverb cu sensul ‘deja’, ceea ce susține afirmația noastră. Iată câteva exemple din texte: *Nu hej sǎnǎtoš, mar hej bičež trǎbǎ pǎ doktor!* (Marku 2:17) ‘Nu cei sănătoși, ci cei bolnavi trebuie să meargă la doctor!’; *Ju nu mes Krist, mar ju mes hǎl šje merži ǎm nenći sǎ spujǎ kǎ vinji.* (Ivan 3:28) ‘Eu nu sunt Hristos, ci eu sunt cel care merge înainte să spună că vine.’.

În materialul lingvistic propriu apare și conjuncția împrumutată *nego* (cu varianta prescurtată *neg*), de ex.: *Nu-j beton nego ij cînǎ.* ‘Nu e beton, ci e lut.’; *Gata, la jel nu, a altǎ kuljibǎ, gata, noj posebno n-avenj. Neg la minj akasǎ kustǎnj.* ‘Gata, la el nu, iar altă casă, gata, noi separat n-avem. Ci la mine acasă trăim.’. Și în textele analizate a fost identificată conjuncția *nego*. Dăm un exemplu: *Ju nam vinjit sǎ ǎntork pǎ pravedni, nego pǎ grešniš.* (Luka 5:32) ‘Eu n-am venit să-i întorc pe cei drepți, ci pe cei păcătoși.’.

Conjunția *a* ‘iar’ împrumutată din croată apare atât în materialul lingvistic propriu, cât și în textele analizate, de ex.: *Šađi jarna lume, a vara lukrǎ.* ‘Iarna lumea șade, iar vara lucrează.’; *A jej pǎći karći sǎ skrijǎ mîndru, a noj nu pućenj.* ‘Iar ei pot să scrie frumos scrisoarea, iar noi nu putem.’ Și în texte găsim multe exemple: *Še benji u fi aluje še u kǎpǎta kutotu a u perđi duša aluj?* (Marku 8:36) ‘Ce bine îi va fi celui care va căpăta totul și își va pierde sufletul?’; *Alci ur sǎmǎnat a tu aj vinjit sa akuljež.* (Ivan 4:38) ‘Alții au semănat, iar tu ai venit să culegi.’.

¹ Cf. http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f19hUBV5.

² Cf. http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f19hUBV6.

3. CONJUNCȚII SUBORDONATOARE

În cele ce urmează vom face doar o scurtă trecere în revistă a conjuncțiilor subordonatoare cel mai des întrebuițate și a celor mai interesante exemple de folosire a lor din corpusul nostru, având în vedere că o analiză mai detaliată ar presupune un studiu sintactic mult mai amplu.

3.1. CONJUNCȚII SUBORDONATOARE NECIRCUMSTANȚIALE

Conjuncțiile subordonatoare necircumstanțiale cel mai des întrebuițate sunt *să* și *kă* ‘că’, ceea ce era de așteptat.

Dăm următoarele exemple pentru conjuncția *să*: *Akú gîndešće sã mergã la un firmã sã lukri akolo* ‘Acum intenționează să meargă la o firmă să lucreze acolo’; *Kapú noj njime nu ínvacã sã skrijenj asta ljimba...* ‘Că apoi (pe) noi nimeni nu ne învață să scriem limba asta...’; *Josip u zãs alu lumi sã puja ändãrãt multã mãnkari kit ãs re äji dã bunã žetvã.* (Puvešći 8.) ‘Iosif a zis lumii să pună deoparte multă mîncare cât erau ani de recoltă bună.’

Pentru conjuncția *kã* putem da următoarele exemple: *Andal u zãs alu fatã ãm pãr šje sã çamã Mãrije kã u fãta pã Fišjoru alu Dimizov.* (Puvešći 49.) ‘Îngerul a zis fecioarei ce se cheamă Maria că va naște pe Fiul Domnului.’; *Ju vãd osobno kã ís mulc kupij lu kar trãbu d-ãsta feļ pomoć...* ‘Eu văd personal că sunt mulți copii cărora le trebuie acest fel de ajutor...’.

3.2. CONJUNCȚII ȘI LOCUȚIUNI CONJUNCȚIONALE SUBORDONATOARE CIRCUMSTANȚIALE

3.2.1. Cauzale

Locuțiunea conjuncțională cauzală cel mai des folosită este *d-aje kã* (notată și *daje kã*). Este alcătuită, în mod evident, din prepoziția *dã* ‘de’ + pronumele *aje* ‘aia’ și conjuncția *kã* ‘că’, având sensul lui *pentru că* din româna standard, pe care nu l-am găsit într-o formă similară în corpusul nostru (*pentru* apare doar ca prepoziție și nu ca parte a unei conjuncții). Dăm următoarele exemple din corpus: *Ju nu mã duk pã sastankur d-aje kã nu mi-j mîndru dã jej* ‘Eu nu mă duc la întâlniri pentru că nu-mi place de ei’; *Pã minj m-ur aljes d-aje kã ju ku fata-sta umblãm pîn la Zagreb.* ‘Pe mine m-au ales pentru că eu cu fata asta mergeam la Zagreb.’; *Tu trãbã sã mã buçež, daje kã aje äj benji sã fašj.* (Puvešći 24.) ‘Tu trebuie să mă botezi, pentru că asta e bine s-o faci.’; *Daje kã Adam ša Eva ur zgrešilit, šjeva tari urãt su dogodulit.* (Puvešći 48.) ‘Dat fiind că Adam și Eva au greșit, ceva foarte urât s-a întâmplat.’; *Jej nur prišjiput čudo dã pite daje kã sufljičilje alor ãsre tari.* (Marku 6:52) ‘Ei n-au înțeles minunea pâinii pentru că inimile lor erau tari.’.

3.2.2. Finale

Conjunțiile și locuțiunile conjuncționale finale remarcate în corpusul nostru sunt *așa să* ‘ca să’ și *kit să* ‘ca să’.

Doar în materialul lingvistic propriu se găsește locuțiunea conjuncțională *kit să* cu sens final: *anj făkut aku noj pipărōsilje kit să mergă maj dăparci* ‘am făcut noi acum hârtiile ca să mergă mai departe’; *Trăbă să vļjuv eišē kit să vād daka să vindī* ‘Trebuie să vin aici ca să vād dacă se vinde’.

Locuțiunea conjuncțională *așa să* se întâlnește des în textele analizate: *Atunšje Josip u vāndut mānkari dā šapci ajije kānd u vinjit āji dā fomi, aša să ajvi dāstul să mănāšji.* (Puvešci 8.) ‘Atunci Iosif a vāndut māncarea din cei șapte ani cānd au venit anii de foamete, ca să aibā destul să mānānce.’; *Atunšje jej ur arātāt colula la tātāsu alor aša să gāndāskā jāl kā lu amurāt pā Josip divļjā životinjā.* (Puvešci 8.) ‘Atunci ei au arātāt hainele alea tatālui lor ca să creadā el cā l-a omorāt pe Iosif un animal sālbatīc.’

3.2.3. Condiționale

Putem menționa două conjuncții subordonatoare condiționale care au fost identificate în corpus, *dakā* ‘dacă’ și *kīnd* ‘cānd’.

Conjunția folosită cel mai frecvent este *dakā*, asemănător cu situația din romāna standard. Dām cāteva exemple: *Apū, dakā ij bunā mīnkare, bunā, a dakā nu, o faši [...] ši dā la kinj.* ‘Apoi, dacă e bunā māncarea, (e) bunā, iar dacă nu, o face [...] și dā la cāini.’; *Dakā o fi bunā, atunše [...] mā īnsor dā pā je. Dakā nu, nu mā īnsor.* ‘Dacă o fi bunā, atunci [...] mā īnsor cu ea. Dacă nu, nu mā īnsor.’

Graiul ardelean se distinge prin folosirea conjuncției *kīnd* ‘cānd’ cu sens condițional, ceea ce se datorează, cel mai probabil, calchierii după model croat, unde conjuncția *kad/kada* poate să aibā nu numai sens temporal, ci și condițional și cauzal³. Prezentām urmātoarele exemple: *Kānd ar fi Dimizov Tata avestru atunšje voj mac plaši, kā ju am vinjit dā lā Dimizov šā am vinjit dā Jel.* (Ivan 8:42) ‘Dacă ar fi Dumnezeu Tatāl vostru, atunci voi m-ați iubi, cā eu am venit de la Dumnezeu și am venit de la El.’; *Kīnd aš fi gāz dakā, a lu urtakā-me maj bunā aš kumpāra kal.* ‘Dacă aș fi bogatā, celei mai bune prietene ale mele i-aș cumpāra un cal.’

3.2.4. Concesive

Toate conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale identificate în corpusul nostru conțin elementul *makar* ‘mācar’: *makar*, *makar kā* ‘mācar cā’, *makar ši* ‘mācar și’, în care accentul cuvântului *makar* este pe prima silabă, la fel ca în graiurile înrudite din Transilvania⁴, acest cuvânt existānd și în croatā cu accent tot pe prima silabă⁵. Am identificat și conjuncția *maga*, care de asemenea apare în Transilvania sub

³ Cf. http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e19gWxQ%3D.

⁴ Cf. <https://dexonline.ro/intrare/m%C4%83car/31950>.

⁵ În croatā accentul este tonic, iar acest cuvânt este accentuat scurt ascendent, *mākar*.

forma *magă*⁶. În graiurile înrudite din Transilvania, subordonatele pot fi introduse și fără al doilea element după *măcar* (Marin, Marinescu 1984: 381), situație întâlnită și în graiul ardelean. Prezintă următoarele exemple: *Ku lămuzină, limuzina, makar ju pîrsep še-j lămuzina, maj mare*. ‘Cu mașina, *limuzină*, deși eu înțeleg ce-i *limuzină*, mai mare.’; *Ur murit maga ave mamă și tată, aje sămână kă nu ur băgat samă dă jej*. ‘Au murit deși aveau mamă și tată, asta înseamnă că nu au avut grijă de ei.’; *Makar kă tu ješjé Krščanin, tu vi fi ăňšjirkat să grešilešć*. (Puvešći 49.) ‘Chiar dacă ești creștin, vei fi tentat să greșești.’; *Makar šă să mor ku činji, ju nu čaš tăgădi nikad pă činji!* (Marku 14:31) ‘Chiar dacă mor cu tine, eu nu te-aș tăgădui niciodată pe tine!’.

3.2.5. Consecutive

Putem menționa următoarele conjuncții consecutive găsite în textele analizate: *dă* ‘de’ și *așa dă* ‘așa că’: *Isus tot nu zăšje njimik, dă Pilat su ămirat*. (Marku 15:5) ‘Isus tot nu zicea nimic, de Pilat s-a mirat.’; *Dimizov u igirit kă Abraham u ave nasljednjiš dă nu su puče umăra, ali băšăca alu Izak, Rebeka nu puče să ajvi kupij*. (Puvešći 6.) ‘Dumnezeu a promis că Avram va avea urmași de nu se va putea număra, dar soția lui Isaac, Rebeca, nu putea să aibă copii.’; *Tari friš su akuljes multă lumi, aša dă nu ăre lok njiš la uša šă jăl lji propovjedale Vorba alu Dimizov*. (Marku 2:2) ‘Foarte repede s-a adunat multă lume, așa că nu era loc nici la ușă ca el să propovăduiască Cuvântul Dumnezeului.’.

3.2.6. De mod

Putem menționa din corpus locuțiunea conjuncțională *așa kum* ‘așa cum’, mai puțin întrebuințată, dar și *ka kum* ‘ca și cum’, mai frecventă. Iată câteva exemple: *n-aj vi dovršilit aša kum aj dovršilit* ‘n-ai fi terminat așa cum ai terminat’; *Jăl šă tri fišjori aluj ur făkut karu dă apă aša kum lju zăs Dimizov*. (Puvešći 3.) ‘El și cei trei fii ai lui au făcut corabia așa cum le-a zis Dumnezeu’; *Astăs fășenj ka kum faše și lume*. ‘Astăzi facem cum face și lumea’; *Ăm mulči rändur ăl vărle šă ăm apă šă ăm fok ka kum ar gănđi să ăl amori*. (Marku 9:22) ‘De multe ori îl arunca și în apă și în foc, ca și cum ar avea de gând să-l omoare.’.

3.2.7. De loc

Conjuncția de loc *hundî* (cu variantă *unđi*) ‘unde’ apare foarte des în corpusul nostru, de ex.: *Tata lukră unđi-l cămă* ‘Tata lucrează unde îl cheamă’; *Dimizov u sămănant gard hundî Adam puče kusta, šă lu pus pă jăl akulo să bažji sama dă gardula*. (Puvešći 1.) ‘Dumnezeu a semănat o grădină unde Adam putea să trăiască

⁶ <https://dexonline.ro/definitie/mag%C4%83>.

și l-a pus pe el acolo să aibă grijă de grădina aia.’; *Duhu Svânt lu dus pă jăl ăm pustinjă, hundî postule patru zăšj zălji šă nopc.* (Puvešci 25.) ‘Duhul Sfânt l-a dus pe el în pustiu, unde a ținut post patruzeci de zile și nopți.’.

3.2.8. De timp

Următoarele conjuncții subordonatoare de timp pot fi menționate: *kînd* (scris și *kănd*) ‘când’, *pînă še* ‘până ce’ și *dă kînd* ‘de când’, de ex.: *Ju aveam patru lunj dă zîlji kînd s-o lăsat, kînd l-u lăsat mama* ‘Eu aveam patru luni când s-au lăsat, când l-a lăsat mama’; *Ăm hajelantă ză kănd u văzut pă Isus kum vinji la jăl u zăs* (Ivan 1:29) ‘În cealaltă zi când l-a văzut pe Isus cum vine la el a zis’; *nu gîndesk să lukru pînă še nu-m dă plata* ‘nu am de gând să lucrez până ce nu-mi dă plata’; *am lukrat ăm Vražda pînă še n-o vinjit devedeseti tabără* ‘am lucrat în Varaždin până ce a venit războiul din anii nouăzeci’.

4. CONCLUZII

În lucrarea de față am prezentat conjuncția în graiul ardelean al românei băieșilor din Croația. Am arătat anumite particularități, dintre care unele sunt specifice graiului, dar multe sunt datorate influenței limbii croate, care constă atât în împrumuturi, cât și în calcuri. Se poate observa că influența limbii croate prin împrumuturi este mult mai mare la conjuncțiile coordonatoare, unde, la anumite categorii, practic nu mai există conjuncții moștenite, iar la conjuncțiile subordonatoare influența se remarcă deseori prin construcții calchiate.

SURSE

- Ignac: Ignac, Natalija. *Osnove romskog bajaškog jezika* [Bazele limbii romilor băieși], Đurđevac, Centar za socijalnu skrb, 2012.
- Ivan: *Unlocked literal Bible, John* [Evanghelia după Ioan] (South Slavic Ardilean Bayash) Door43. Open-licensed biblical content <https://door43.org/en/?lc=rmr-x-bsa&q=jhn>.
- Luka: *Unlocked literal Bible, Luke* [Evanghelia după Luca] (South Slavic Ardilean Bayash) Door43. Open-licensed biblical content <https://door43.org/en/?lc=rmr-x-bsa&q=luk>.
- Marku: *Svânt Marku Biblija: Hiru fālos alu Isus Krist fišoru alu Dimizov* [Biblia Sf. Marcu: Vestea bună a lui Isus Hristos, Fiul Domnului], Roma Bible Union / OM East, 2011, <http://ebooks.east.om.org/bookdata/107.pdf>.
- Matej: *Unlocked literal / dynamic Bible, Matthew* [Evanghelia după Matei] (South Slavic Ardilean Bayash) Door43. Open-licensed biblical content <https://door43.org/en/?lc=rmr-x-bsa&q=mat>.
- Musić: Musić, Siniša-Senad. *Rodna dimenzija vijeća da bajaš šă da nacionalna manjina ăm Republika Hrvatska: studija slučaja* [Dimensiunea de gen în consiliul romilor și a minorității naționale în Republica Croația: studiu de caz], 2013.
- Puvešci: *Puvešci dăm Biblijă (Open Bible Stories)* [Povești din Biblie] (South Slavic Ardilean Bayash) Door43. Open-licensed biblical content <https://door43.org/en/?lc=rmr-x-bsa&q=open%20bible%20stories>.

BIBLIOGRAFIE

- Avram, Mioara, 1997, *Gramatica pentru toți*, București, Humanitas.
- Blažeka, Đuro, 2008, „Međimurski dijalekt”, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, No. 14, p. 261–292.
- Calotă, Ion, 1995, *Rudarii din Oltenia. Studiu de dialectologie și de geografie lingvistică românească*, Craiova, Editura Sibila.
- Caragiu Marioțeanu, Matilda, Ștefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Romulus Tudoran, 1977, *Dialectologie română*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, 2001, *Gramatica limbii române*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Dexonline, Dicționare ale limbii române <https://dexonline.ro/>.
- Finka, Božidar, 1971, „Upotreba nepromjenjivih riječi u čakavskim govorima na Dugom otoku”, *Čakavska rič : Polugodišnjak za proučavanje čakavske riječi*, vol. I, No. 2, p. 29–40.
- Graur, Alexandru, Mioara Avram, Laura Vasiliu (ed.), 1963, *Gramatica limbii române Vol. I. Ediția a II-a revăzută și adăugită*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române.
- Guțu Romalo, Valeria (coord.), 2005, *Gramatica limbii române I. Cuvântul*, București, Editura Academiei Române.
- Guțu Romalo, Valeria (coord.), 2005, *Gramatica limbii române II. Enunțul*, București, Editura Academiei Române.
- Hrvatski jezični portal, <http://hjp.znanje.hr/>.
- Katičić, Radoslav (ed.), 2002, *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, Zagreb, Akademija znanosti i umjetnosti i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje (Knjiga treća, svezak 9).
- Kobaš, Karlo, 2010, „Govor Štitara”, *Hrvatistika : studentski jezikoslovni časopis*, Vol. 4, No. 4, p. 195–204.
- Maretić, Tomo (ed.), 1922, *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (svezak 38, 4 osmog dijela, Odnos–Ondinac).
- Marin, Maria, Bogdan Marinescu, 1984, „Graiurile din Transilvania”, în Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura „Scrisul românesc”, p. 354–390.
- Orsós, Anna, 2002, *Beás nyelvkönyv. Pá lyimbá bájásilor*, Kaposvár, CSVM TanítóképzőFőiskola.
- Radosavljević, Petar, 2010, *Jezik Roma Bajaša na teritoriju Republike Hrvatske*, Teză de doctorat, Universitatea din Zagreb – Facultatea de Științe Umaniste și Sociale.
- Radosavljević, Petar, 2012, „Particularități ale structurii fonologice și morfologice în graiurile băieșilor din Croația”, *Philologica Jassyensia*, An VIII, Nr. 2 (16), p. 247–258.
- Rounds, Carol, 2001, *Hungarian: an essential grammar*, London and New York, Routledge.
- Sala, Marius, 1997, *Limbi în contact*, București, Editura Enciclopedică.
- Saramandu, Nicolae, 1997, „Cercetări dialectale la un grup necunoscut de vorbitori ai românei. Băiașii din nordul Croației”, *Fonetică și dialectologie*, XVI, p. 97–130.
- Sikimić, Biljana (ed.), 2005, *Бањаша на Балкану. Идентитет етничке заједнице*, Beograd, SANU – Balkanološki institut.
- Skok, Petar, 1971, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (knjiga 2).

**CONJUNCTION IN THE TRANSYLVANIAN VARIETY OF BAYASH ROMANIAN
FROM CROATIA**

Abstract

In Croatia the Bayash Roma represent, according to some estimations, approximately three quarters of the national Roma minority, and their mother tongue is Daco-Romanian. Our previous research has shown that in Croatia they speak three varieties of Daco-Romanian (Baranya Muntenian,

Ludari Muntenian and Transylvanian), that differ from each other on the phonological and the morpho-syntactical level, and these three groups of speakers also show some sociolinguistic differences.

The aim of this paper is to present the conjunction in the Transylvanian variety of Bayash Romanian from Croatia, the variety with the most speakers of the three above-mentioned. This part of speech shows some peculiarities, among others, a strong influence of the Croatian language (for example, we have observed the use of conjunctions of Croatian origin). The identified conjunctions will be analysed and classified according to their origin and syntactically, presenting coordinating and subordinating conjunctions. The corpus for this paper consists not only of our own dialectological material, but also some translations of biblical texts and other types of texts that were available to us.